

איסור אכילה יחד עם אשתו נדה/אהד בזיו

א. טעם האיסור לאכילה יחד

אין לחלק בין נדה לזבה

המשנה במסכת שבת (יא.) כותבת מספר גזירות שגזרו חכמים שמא יגיע אדם לידי חילול שבת, לאחר מכן המשנה כותבת: כיוצא בו, לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה, ע"כ. היה לכאורה מקום לומר שהאיסור הוא רק על זב וזבה, ולא במקרה של נדה, אך הגמרא (יג.) מביאה על כך ברייתא שממנה משמע אחרת, וז"ל: "תניא ר"ש בן אלעזר אומר בוא וראה עד היכן פרצה טהרה בישראל שלא שנינו לא יאכל הטהור עם הטמאה אלא לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה", ע"כ. היינו, במקרה של טהור עם טמאה כלל לא היה מקום לגזור, שכן כולם היו נזהרים בזה, שלא לאכול בטומאה. לכן היו צריכים לגזור רק על מקרה ששניהם טמאים, כי בזה לא כולם זהירים. ואם כן, ברור שאין הבדל מהותי בין נדה לזבה, אלא בשני המקרים יש לאסור. ועוד, הרי מצד טעם האיסור אין נראה לחלק. רש"י (יא. ד"ה מפני הרגל עבירה) ביאר שהטעם לאיסור זה הוא "מפני שמתוך שמתחדין יבא לבעול זבה שהיא בכרת", ואם כן, אין הבדל בזה בין נדה לזבה, בשני המקרים יש מקום לחשוש שמא מתוך הארוחה המשותפת יבואו לכדי איסור. ואכן, רש"י (יא. ד"ה לא יאכל) כתב בפירושו שאין זה כולל רק מקרה של זב וזבה, שכתב "וכל שכן טהור עם הזבה", משמע מדבריו שהאיסור לאכול יחד כשהאיש טהור עוד יותר חמור מהאיסור לאכול יחד כשהאיש טמא. ונראה שהסברא שבדבר היא שכשהאיש טהור הרי שבנוסף לאכילה יחד עם אשתו האסורה עליו, הרי הוא נאלץ גם לאכול מאכלים טמאים. ואכן הר"ד (פסקי הר"ד שבת יג.) גם כן כתב להדיא בכיוון זה, שהאיסור כולל לאכול עם אשתו אינו רק על זבה אלא גם נדה, אלא שכתבו זבה אגב אורחא, וז"ל: והאי דנקט זבה ולא נקט נידה, משום דאידי דקתני בדידה זב, תנא נמי בדידה זבה, עכ"ל. וכן ראשונים רבים מאוד (ביניהם הראב"ד בבעלי הנפש ריש שער הפרישה, רשב"א תורת הבית בית שביעי שער שני ועוד) כתבו את האיסור

לאכול עם אשתו נדה וכתבו שלמדו זאת מהמשנה על זב וזבה, משמע שהם הבינו שאין חילוק בין הנדונים.

טעם האיסור

בביאור הטעם מדוע חכמים גזרו על אכילה עם אשתו נדה מצינו שני טעמים בראשונים. הראב"ן (נדה סימן שלה) כתב: וענין אכילה ושתייה עם הנידה, ישראל קדושים הן ונהגו סילסול וקדושה בעצמן שלא לאכול ולשתות עמה וגם שלא לישב במושבה ולא יגע בה. ומיבדל בדילי מינה ביום כדי שלא יבואו לידי הרגל דבר בלילה. כדתנן בפרק קמא דשבת לא יאכל הזב עם הזבה שלא יבא לידי הרגל עבירה דמיגו דלא בדיל מינה אתי למיבעל... ואף על גב דבזמן הזה טומאה וטהרה לא נהיגין, מיהו כיון דתנן לא יאכל הזב וכו' דחזינן דאכילה מביאה לידי הרגל, לא אכלי ומיבדל בדילי מינה ביום משום היכרא ושינוי שלא ירגיל בלילה, עכ"ל. הראב"ן כאמור מציין שההרחקות נצרכות בכדי שלא יבואו לידי הרגל דבר על ידי זה שנבדלים האחד מהשני. מדבריו נשמע שהחשש הוא שמא על ידי כך שהם אוכלים יחד הם יגיעו לידי קרבה גדולה אחד לשני, ועל ידי הקרבה עלולים להגיע לידי איסור.

לעומתו, נכדו הראב"ה (סימן קעג) ביאר את טעם האיסור באופן אחר. הוא חולק על סבו שהתיר לאכול עם אשתו נדה בסיום שבעה נקיים, ובנימוקו לכך כתב: ושרי ליה מריה דאגב חורפיה לא עיין בה, דסבירא ליה דהא דחשו להרגל עבירה שמא יתקפנו יצרו ויבוא עליה במזיד באיסורא, וליתא. דטעמא דמתוך שירגיל עמה לאכול ישכח שהיא זבה וסבור דטהורה היא ויבוא עליה, עכ"ל. הרי שהוא מנמק את האיסור בכך שעל ידי כך שהם אוכלים יחד הם עלולים לשכוח שהם אסורים. כראיה לדבריו מביא הראב"ה את המשך הסוגיה, האם ניתן לישון עם אשתו נדה כששניהם לבושים. וכתב על כך: פירוש מי סמכינן דלא ישכח ויבא עליה משום דאיכא דיעות שיזכירו זה לזה דנידה היא וגם שינוי דאינו ישן עמה בקירוב בשר... אלמא דטעמא משום שכחה, דאי חיישינן ליצרו תוקפו מה הועלנו בשנוי, אלא שמע מינה כדפירשית, עכ"ל.

הראב"ה מציין שכדבריו משמע גם מדברי רש"י. לכאורה כוונתו לדברי רש"י על איסור שינה במטה אחת, שכן רש"י כתב (שבת יג. ד"ה שתישן) שהסברה להתיר

במקרה ששניהם לבושים היא ש"כיון דאיכא היכרא מדכר דכירי". הרי לנו שגם רש"י מבין שהחשש הוא שמא ישכחו, וממילא כשאין חשש זה ממילא יש להתיר.

ולכאורה נראה שכל הראשונים שציינו שניתן לאכול יחד אם עושים היכר (יובאו לקמן) סוברים כדעת הראב"ה. שכן ההיכר אינו מועיל לכך שלא יהיה קירוב דעת בין בני הזוג, אלא מועיל שתהיה לבני הזוג תזכורת לכך שהם אסורים¹.

ב. מחלוקת הראשונים האם נאסרה אכילה על שולחן אחד או קערה

אחת

לא ברור מה בדיוק גדר האיסור

ולכאורה לא ברור בגמרא מה בדיוק גדר האיסור באכילה יחד. ישנה אפשרות להבין שהאיסור הוא לאכול יחד מאותה הצלחת או הקערה, ואכן כך הבינו ראשונים רבים. כך כתבו רש"י (ספר הפרדס סימן רעא, ספר האורה ח"ב עמ' 167, מחזור ויטרי ח"ב הלכות נדה ס' תצח), הרמב"ם (איסורי ביאה פ"א ה"ח וה"ט, טומאת אוכלין טז יא), ההשלמה (שבת יא.), המאורות (שבת יא.), אור זרוע (ס' שס), ספר החינוך (מצוה רז), המאירי (שבת יג, כתובות ד; נדה סד.) ותלמידי רבינו יונה² (הובאו בשיטה מקובצת לכתובות סא.). אולם ישנה אפשרות להבין שהאיסור הוא לאכול באותו השולחן ביחד, אף אם כל אחד אוכל מצלחת נפרדת, וגם כך הבינו ראשונים רבים מאוד. כך כתב רב אחאי גאון (שאלות, פרשת אחרי מות), ואת דבריו הביאו הרוקח (סימן שיז) והראב"ד (בעלי הנפש ריש שער הפרישה). כך כתבו גם בה"ג (ס' מא), הראב"ה (סוף סימן קעג), ר"י (מובא בהגהות אשר"י שבת פ"א ס' לב), התרומה (סימן צ), הסמ"ג (מצוה ל"ת קיא), הר"ד (פסקי ר"ד שבת יג.), הרי"א³ (שבת יג.), המנהיג (דין היולדת ד"ה אף אסורה), הסמ"ק (ס' רצג), הרמב"ן (הלכותיו פ"ח ה"ג), הרא"ש (שבת פ"א סימן לב)

¹ וכעין זה כתב גם הסדרי טהרה (קצה ז'), שנקט בדעת הרא"ש שהאיסור לאכול יחד הוא משום חיבה יתירה שנעשית באכילה זו, ולכן סבר שלא מועיל לעשות היכר.

² כך הם אכן הבינו את הגמרא, אך להלכה הם כותבים שם שראוי להחמיר בדבר ואין לאכול על שולחן אחד בלא שינוי, והם מעידים שכן גם המנהג.

הרשב"א (תורת הבית ריש שער ב'), הריטב"א (שבת יג. ד"ה הא דתנו), המרדכי (שבת סימן רלז-רלח), רבינו ירוחם (תולדות אדם וחווה, נתיב כ"ו ח"ד) והר"ן (על הרי"ף שבת יג.).

הוכחת הראשונים לאסור על שולחן אחד משום שבקערה אחת האוכל נטמא

והר"ד (פסקי הרי"ד שבת יג.) רצה להוכיח שהגזירה היא על אכילה בשולחן אחד מכך שאם היה מדובר על קערה אחת הרי זה כבר מעצמו אינו נעשה, משום שהאוכל נטמא, וז"ל: ובעל כורחין האי טהור עם הטמאה לא מתפרש אלא בשולחן אחד, דאי בקערה אחת תיפוק לי דהיא מטמאה טהרותיו, אלא ודאי בשולחן אחד קא מיירי, דלא נגעה ביה ואפי' הכי הוה אסר ליה אי לאו דפרצה טהרה בישראל, עכ"ל. היינו, בהכרח צריך להבין שהגזירה היא על שולחן אחד, כי כשמדובר על קערה אחת הרי הם בלאו הכי לא אוכלים יחד, כיון שהאוכל נטמא במגע הזבה, ואם כן בכל מקרה בעלה לא יאכל עמה. ולכן בהכרח מדובר על מציאות שבה האוכל אינו נטמא והחשש הוא רק מפני הקרבה הנפשית, וזה מתרחש באכילה על שולחן אחד.

דחיית ההוכחה

אולם נראה שקשה להוכיח כך, שכן לכאורה ניתן לומר בדיוק להיפך. הגמרא הרי אמרה שכלל לא היו צריכים לגזור על מקרה שבו האיש טהור, משום שהוא בלאו הכי לא יאכל עם אשתו הטמאה, שלא תטמא את מאכליו במגעה. ולכאורה זה דווקא בקערה אחת, כי אם מדובר על שולחן אחד, אין כל הכרח שהאישה תטמא את האוכל של בעלה. רק אם מדובר על מציאות של קערה אחת יש מקום לומר שאף אחד לא עושה זאת, כי כולם זהירים ממגע האישה באוכל. אך כשמדובר על שולחן אחד, אין כל הכרח שהאנשים מעצמם התרחקו מהמציאות הזאת, שהרי אין להם סיבה לחשוש שהאוכל ייטמא ממגע האישה. ואכן המאירי (שבת יג. ד"ה זה שביארנו) כתב כך בתירוץ שני, שגם באכילה עם העם הארץ מדובר על קערה אחת. ולפי זה יתכן אף להביא ראיה הפוכה. המציאות שעליה דיברו היא במציאות שבה האוכל יכול להיטמא, ודווקא במציאות זו אסרו, אך על מציאות אחרת אף אחד לא דיבר. אולם אין זה הכרחי לבאר כך את הגמרא, וממילא אין להוכיח לשום כיוון.

הוכחת הראב"ד לאסור על שולחן אחד מההשוואה לדין אכילת פרוש אצל עם הארץ

בהמשך הברייתא המובאת לעיל (שבת יג.), לאחר שכתבה הברייתא את האיסור לאכול זב עם זבה, כתבה הברייתא: כיוצא בו לא יאכל זב פרוש עם זב עם הארץ שמא ירגילנו אצלו, ע"כ. אביי ורבא נחלקו בשאלה מה בדיוק החשש שממנו יש לחשוש במקרה שפרוש יאכל אצל עם הארץ בימי טומאתו. אביי אמר שהחשש הוא שמא העם הארץ יבוא להאכיל את הפרוש מאכלים שאינם מעושרים. רבא סבר שהחשש הוא שמא הפרוש יבוא לאכול אצל העם הארץ גם בימי טהרתו. ולכאורה לפי דברי אביי יותר נראה כאפשרות השנייה, שאסור לאכול אף בשולחן אחד. שכן, לפי דברי אביי החשש הוא כאמור שמא יבוא לאכול מאכלים שאינם מתוקנים, והחשש הזה יכול להיות בכל מקרה שבו הפרוש אוכל אצל עם הארץ, בין במקרה שאוכלים על שולחן אחד ובין במקרה שאוכלים בקערה אחת. ואכן כך כתב הראב"ד (בעלי הנפש ריש שער הפרישה), וז"ל: אלא שיש לסמוך את דבריהם ממה שאמרו בחיצונה כיוצא בו לא יאכל זב פרוש עם זב עם הארץ שמא יאכילנו דברים טמאים ואמרינן דברים טמאים ס"ד אלא אימא דברים שאינם מתוקנים. והתם ודאי על שלחן אחד נמי אסור דומיא דעוף וגבינה דאיכא למגזר ביה עלייה אטו אכילה וקאמר כיוצא בו אלמא אכילת זב וזבה נמי על שלחן אחד אסור כי האיך, עכ"ל. את דברי הראב"ד הביא להלכה גם הר"ן (על הרי"ף, שבת ה': ד"ה וכתב).

הוכחת הראשונים מדין העלאת עוף עם גבינה

הראב"ד כאמור חיזק את דבריו גם מדין איסור העלאת עוף עם גבינה על שולחן אחד, שהגמרא השוותה את הדין הזה לדין אכילה עם אשתו נדה. ומשמע שבשני המקרים אסור לאכול על שולחן אחד, אף אם אוכלים מקערות שונות. ובצורה יותר מפורשת כתב גם הרשב"א (תורת הבית ריש שער ב'), וז"ל: וכן אסרו לאכול עמה על השולחן ואין צריך לומר בקערה אחת. וראיה לדבר, דתנן: לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה. והתם על השולחן אחד קאמר, מפני

שהשוו אותן בגמרא עם עלית עוף וגבינה על שולחן אחד כדאיתא בריש פרק כל הבשר, עכ"ל.

דחיית ההוכחה

אך נראה שאין הכרח בהוכחות אלו. לגבי ההוכחה מדין אכילת זב פרוש עם עם הארץ, נראה שאין הכרח שהמקרים מקבילים ובשניהם מדובר על אותה המציאות, שכן בין לפי אביי ובין לפי רבא החשש הוא שמא על ידי האכילה יגיעו לידי קרבה נפשית יתירה, שהיא עלולה להביא את הפרוש לידי מכשול, בין אם באכילה זו עצמה (לפי אביי) ובין אם באכילה אחרת (לפי רבא). והקרבה הנפשית יכולה להתקיים בין על ידי אכילה בקערה אחת ובין על ידי אכילה בשולחן אחד. וכעין זה כתב גם ההשלמה (שבת יא.), שרצה ללמוד מדין אכילה עם עם הארץ לאסור אכילה על שולחן אחד, ודחה זאת משום ש"לא שוו אהדדי", אך לא ביאר מדוע אינם שווים, וייתכן שכוונתו לאמור לעיל. את דבריו הביא גם תלמידו בעל המאורות (שבת יג.). את ההוכחה מהשוואת אכילה עם נדה לאכילת עוף וגבינה דחו ההשלמה והמאורות בכך ש"שאני התם שהשלחן מרגיל האכילה כמו שהמטה מרגלת עבירה, ואינו מרגיל את העבירה אלא אם כן אוכלין בקערה אחת". כדברים אלו כתב גם המאירי (שבת יג. ד"ה זה שביארנו), שיש לחלק בין העלאת עוף וגבינה לשולחן לבין אכילה עם אשתו נדה בשתי קערות, כי העלאת עוף וגבינה "מועדת להרגל אכילה שאינה ראויה", בניגוד לאכילה עם נדה ששם האכילה עצמה אינה הדבר האסור אלא רק הרחקה מאיסור. ולגבי הדימוי לאכילה עם עם הארץ כתב המאירי שני תירוצים. בתירוץ הראשון כתב שאמנם האכילה עם עם הארץ נעשית בשתי קערות, אך "אף על פי שאמרו עליה כיוצא בו לא היה הדמיון אלא להרחקת כל הרגל עבירה", היינו שהדימוי הוא רק לכך שחכמים גזרו גם כאן להרחיק, אך אין זו אותה הגזירה. ובתירוץ שני אמר כאמור לעיל על דברי הר"ד, ש"יש אומרים שאף בזו דוקא בקערה אחת".

ואף הראב"ד בעצמו העיר על האפשרות לדמות להעלאת עוף עם גבינה לשולחן, וז"ל: ואם תאמר מפני שהשוו בגמרא ענין עלית העוף והגבינה על שלחן אחד לענין הנדה, מה התם כל השלחן נאסר עליו אף הכא כל השלחן נאסרה עליה. אין זה דומה לזה, שלא השוו ענין העוף והגבינה לנדה אלא לענין

שלא תישן עמו על המטה בבגדיה, כי כשם שהשלחן הזמנה לאכילה כך המטה הזמנה לתשמיש, וכמו שגזרו בבשר וגבינה עלייה אטו אכילה כך ראוי לגזור עליית המטה אטו תשמיש. אבל אכילת הנדה עם בעלה על שלחן אחד, שאפילו בקערה אחת אינו אלא גזרת הרגל, מאין לנו לאסור, עכ"ל³.

פסיקת ההלכה בדין אכילה בשולחן אחד

ואמנם לא יצאנו מידי מחלוקת בראשונים, לא נראה שניתן להכריע לאחד הצדדים על ידי סברא או ראייה. ואם כן לכאורה מדובר כאן על ספק דרבנן ויהיה ניתן להקל בו. וגם מצד המנהג, בראשונים רואים שהמנהגים היו חלוקים, ההשלמה (שבת יא.), המאורות (שבת יג.), המאירי (מאירי שבת יג.), הרא"ש (פסקי הרא"ש שבת פ"ב סימן לב), הרשב"א (משמרת הבית, בית שביעי ריש שער שני) והריטב"א (ריטב"א שבת י"ג. ד"ה והא דתנן) מציינים שהמנהג אצלם להתיר אכילה בשולחן אחד⁴. אך לעומתם מספר ראשונים ציינו שהמנהג אצלם לאסור אכילה על שלחן אחד, כך כתבו הראב"ד (השגות הל' איסורי ביאה פ"א ה"ח) ותלמידי רבינו יונה (הובאו בשיטה מקובצת לכתובות סא.).

אך מצד שני נראה שהכרעת הפוסקים מזה דורות רבים כשיטת הראשונים האוסרים אכילה על שולחן אחד. כך פסקו השו"ע והרמ"א⁵ (י"ד קצה ס"ג), וכך

³ וכחילוק זה כתבו גם התפארת למשה (ר' משה בן אברהם מגזע צבי, סימן קצה) והערוך השולחן (י"ד קצה ו-ז).

⁴ יש להעיר שההשלמה, המאורות והמאירי כולם מאותו המקום, לכן אין בכך רבותא ששלשה ראשונים אמרו זאת.

⁵ אך יש לציין כי הרמ"א בדרכי משה (קצה ס"ק ב') כתב "ובמדניות האלו הוא המנהג בכל מקום שראיתי שאוכלת עמו על שולחן אחד אבל לא בקערה אחת". ולכאורה קשה מדוע לא ציין זאת גם בדבריו בהגהה על השולחן ערוך, שם ציין את ההיתר לאכול בשולחן אחד רק כאשר הם רגילים בימי טהרתה לאכול בקערה אחת, ועל כך ציין שכן נוהגים. והסדרי טהרה (קצה ס"ק ו') פירש שכונתו היא שהמנהג הוא להקל רק במציאות הזאת שבה רגילים לאכול בימי הטהרה בקערה אחת. ואולם לכאורה דבריו מעט קשים, כיון שבדרכי משה (הארוך והקצר) מגיעים שני ההיתרים כשני דברים נפרדים. אך דווקא יש מקום לחזק את דבריו מכך שבדרכי משה כתב שהמנהג להקל לאכול על שולחן אחד, ובהגהה כתב שהמנהג להקל לאכול על שולחן אחד כאשר רגילים לאכול בקערה אחת. ובפשטות דיבר על מנהג אחד.

נקטו כל האחרונים. ולכן נראה שמחמת המנהג יש להחמיר בדיון זה ולאסור אכילה על שולחן אחד.

ג. חילוק בין שולחנות גדולים לשולחנות קטנים

הרא"ש מתיר לאכול יחד בשולחן אחד גדול

ומספר ראשונים כתבו שהגמרא אכן אסרה לאכול יחד על שולחן אחד, אך השולחן שעליו דיברו הוא שולחן קטן, רק בו יש קרבה מיוחדת באכילה יחד, אך בשולחן גדול שלנו אין קרבה יתירה וממילא לא עליו נאמר האיסור. כך כתב הרא"ש (שבת פ"א סימן לב) וז"ל: ומה שרגילין עכשיו לאכול עם אשתו נדה בשלחן אחד לפי שבימיהם היו רגילים לאכול כל אחד לבדו על שלחן קטן וכשאשתו עמו על אותו קטן נראה דרך חבה ודמי להצעת מטה ומזיגת כוס והרחצת פניו ידיו ורגליו, אבל האידנא שכל בני הבית אוכלין על שולחן אחד אינו דרך חבה, עכ"ל. את דברי הרא"ש האלו הביאו בשם יש אומרים רבינו ירוחם (תולדות אדם וחוה נתיב כ"ו ח"ד) והריטב"א (שבת יג. ד"ה והא דתנן), ועל פיו פסק גם הטור (י"ד קצה).

למעשה הסברא הזאת עוד קדומה לדברי הרא"ש, שכן כבר ר' אברהם מטול (מובא בספר קובץ ראשונים להלכות נדה, תשובות בעלי התוספות, הלכות נדה לר' אברהם מטול, הלכה ב') כתב כך: ואע"ג דכת' בשאילתו' דרב אחאי ונדה אסורה למיתב בפתורה בהדי גברא לא יאכל הזב וכו', מקובלנו מרבותיי דדוקא בשולחנו' שלהן שהיו קטני' כדמוכח בכמה מקומות שהיה שלחן אחד בפני שנים, וכן פרשב"ם⁶ גבי ושיון שאין מביאי' את השלחן ופי' דוקא בשלחן שלהן שאין טורח להביאם, וגבי נידה מאחר שהשלחן קטן וקרובים זה לזה יבואו לידי מגע עבירה והרגל אבל בשלחנו מותר וצרי' שלא ישבו קרובי' זה לזה ושיהא שום הפסק ביניהם, עכ"ל. גם האשכול (מהדורת אוירבאך הלכות נדה סימן מט) חילק כך, וז"ל: והא דאמרין בפרק קמא דשבת שלא יאכל הזב עם הזבה בשולחן אחד מפני הרגל עברה, זה דוקא במקום שהאיש והאשה אוכלין על שולחן קטן לבדם אבל אם כל

⁶ יעוין בפירושו הרשב"ם לפסחים קטו: ד"ה ואין עוקר.

אנשי ביתו אוכלין עמהם על שולחן אחד די בהכירא כל דהו כגון שמניח דבר מפסיק בין קערה שלו לקערה שלה ודי בזה, עכ"ל. אולם יש להעיר שהלכות נדה מופיעות רק במהדורת אוירבאך, וידוע שקשה לסמוך על מהדורה זאת. אך גם הסמ"ק (לא תעשה רצג) ציין חילוק זה, וגם הוא קדם לרא"ש.

נראה שהיתר הרא"ש חל גם במקרה שאין איתם אנשים נוספים

ולכאורה צריך לברר מה בדיוק כוונת הרא"ש בדבריו. מצד אחד הוא כותב שכשאשתו אוכלת עמו על השלחן הקטן זו דרך חיבה, ומשמע שהנקודה היא רק גודל השלחן. ולפי זה יוצא שבכל מקרה שבו אוכלים על שולחן גדול אין איסור, אף אם אין אנשים נוספים האוכלים איתם. אך מצד שני הוא כותב שבשלחנות הגדולים שלנו שכל בני הבית אוכלים על שלחן אחד אינו דרך חיבה, ומשמע שההבדל הוא בכך שאנשים אחרים נמצאים עם בני הזוג, ולא שגודל השלחן היא הנקודה המהותית. ולפי זה, גם אם הם אוכלים על שולחן גדול יש לאסור כל עוד אין אוכלים איתם בשולחן אנשים נוספים. ואכן הב"ח (יר"ד קצה ד"ה ולא יאכל) הבין כאפשרות השניה, וביאר שהחיבה נעשית בכך "שאין זולתן מבני הבית אוכלין עמהן". וכך נראה גם שהבין החיד"א (ברכי יוסף סימן קצה ס"ק י') שכתב בשם המהריק"ש: ובשלחן גדול עם כל בני הבית י"א דבכל גוונא שרי וכן נהגו. הרב מהר"י קשטרו בהגהותיו, עכ"ל. נראה מדבריו שהוא מבין בדעת הרא"ש שהיתר שולחן גדול חל רק במציאות שבה אנשים נוספים אוכלים איתם יחד על השולחן.

אך יותר נראה כאפשרות הראשונה, שהנקודה הקובעת היא גודל השלחן ולא מציאותם של אנשים נוספים איתם יחד. וכשהרא"ש אמר שבשלחנות שלנו כל בני הבית אוכלים על שלחן אחד ולכן אינו דרך חיבה, אין כוונתו שכיון שהם נמצאים עם אנשים אחרים אין בכך דרך חיבה, אלא כוונתו היא שכיון שעושה כך גם עם אנשים אחרים, שאוכלים בצורה כזאת עם כל בני הבית, ממילא אין באכילה כזאת דרך חיבה מיוחדת, וממילא יש להתירה עם אשתו נדה. ואכן בקיצור פסקי הרא"ש ציין רק את גודל השלחן ולא את הצורך באנשים נוספים, וז"ל: ומותר לאכול בשולחן אחד בשולחנות גדולים שלנו וטוב לעשות היכרא, עכ"ל.

כך נראה גם מדברי ראשונים נוספים

וכך גם משמע מדברי ראשונים נוספים שחילקו כחילוקו של הרא"ש, בין השולחנות הקטנים שהיו בזמן חז"ל ובין השולחנות הגדולים שלנו. כך כתב האורחות חיים (הלכות נדה סימן יא) וז"ל: ולא תאכל עמו בקערה אחת ולא תמזוג לו את הכוס ותתן בידו וכן הוא אסור למזוג לה... ואינו אוכלת עמו על שולחן אחד אם לא עשו היכר ביניהן והיינו דוקא בימיהם ואנו ששולחנות שלנו גדולים אין להקפיד רק שלא יאכלו בקערה אחת ולאכול זה מה שהותר זה מותר, עכ"ל. האורחות חיים כותב כאמור פעמיים את איסור האכילה יחד. בפעם הראשונה כתב בפטות שאסור רק בקערה אחת. בפעם השניה כתב שאסור על שלחן אחד בלי היכר, אלא שזה רק על השולחנות הקטנים שהיו בעבר, ואילו בימינו שהשולחנות גדולים אין צורך לאסור אלא רק בקערה אחת. ומתוך כך שכותב להדיא פעמיים שכל האיסור הוא רק בקערה אחת ולא ציין כלל שישנו צורך שיהיו איתם אנשים אחרים מוכח שהוא מבין כנ"ל, שההיתר נובע מחמת גודל השלחן ולא מחמת האכילה עם אנשים נוספים.

כך משמע גם מדברי הסמ"ק (רצ"ג) שכתב דברים דומים מאוד, וז"ל: ואינה אוכלת עמו על שולחן אחד, ואנו שיש לנו שולחן גדול אין להקפיד רק שלא יאכל בקערה אחת, עכ"ל. המאירי אמנם חלק על הפירוש שאסר אכילה על שלחן אחד, אך כתב שאף אם אוסרים אכילה על שולחן אחד אין זה אלא ב"שלחן שלהם שלא היה בו מקום אלא לאחד וכל שמצמצמים בו שנים נמצא משתמשים זה בשל זה אבל בשלנו ודאי מותר בלא שום היכר", עכ"ל.

הצורך לעשות היכר גם בשולחנות גדולים

כאמור לעיל, הראשונים הנ"ל אמנם חילקו בין השולחנות הקטנים לגדולים, אך חלקם ציינו את הצורך לעשות היכר. המאירי כאמור כתב להדיא שאין צורך לעשות היכר, וראשונים נוספים לא ציינו כלל את הצורך הזה, כגון הסמ"ק והאורחות חיים. לעומתם, מספר ראשונים ציינו את הצורך בהיכר כמנהג או כדבר טוב. הרא"ש בפסקיו (שם) כתב ש"יש שעושים היכר ביניהם", ובקיצור פסקיו כתב בנו "וטוב לעשות היכרא". ומשמע שאין זה מעיקר הדין אלא מצד

המנהג⁷. כדבריו כתב גם רבינו ירוחם, שכתב "ויש שנהגו לעשות הכר בינו לבינה". ושיטה שלישית בסיעת ראשונים אלו סוברת שצריך לעשות היכר. כך כתבו להדיא ר' אברהם מטול והאשכול המובאים לעיל, ואף הטור שהלך בדרכו של אביו כבר שינה מדבריו וציין כי אף שמותר לאכול כיום בשולחן אחד, "ובלבד שיעשו שום היכר כגון שיפרוש לו מפה לבד או יתן שום דבר ביניהם להיכר כגון קנקן או ככר וכיוצא בו", וזאת בשונה מדברי אביו שכאמור הביא זאת בתור מנהג.

ההיכר אינו מועיל אלא רק כשמותר מעיקר הדין

כמבואר בתחילת הסוגיה, ישנן שתי שיטות בראשונים מדוע אסור לאכול יחד, או משום שאכילה זו יוצרת חיבה או משום שהם עלולים לשכוח שהם אסורים. ועל פי זה לכאורה יש להעיר על דברי הרא"ש. הרא"ש מצד אחד מציין כי האכילה ביחד אסורה משום שיוצרת חיבה, ולכן הוא מתיר מעיקר הדין אכילה על שולחנות גדולים כיון שאין זו דרך חיבה. אך מצד שני הרא"ש מציין את המנהג או הצורך לעשות היכר. ולכאורה ההיכר מועיל רק כדי להזכיר לבני הזוג שהם אסורים, אך אינו מועיל למנוע חיבה שתיווצר על ידי האכילה. ואם כן, לא מובן מדוע הרא"ש ציין את ההיכר כפתרון אפשרי.

וראשית נראה לומר כאמור לעיל שההיכר הגיע קודם כל על ידי המנהג. בעקבות כך שנהגו לעשות היכר ממילא זה הפך להיות דבר טוב ואף מחייב. שנית, כנראה הרא"ש מבין שבאמת בעיקר הגזירה היכר לא יכול להועיל, כיון שהאיסור נובע מחמת דרך חיבה, ולזה לא מועיל עשיית היכר. אך כיון שמדובר על מקרה שהוא עצמו כבר אינו עיקר הגזירה, לכן כן יועיל לעשות היכר במצב כזה.

⁷ אולם יש לציין כי הרא"ש בהלכות נדה בקיצור כתב "והאידינא שכל בני הבית אוכלין על שלחן אחד אוכלת עמו על השולחן. אבל יעשה קצת היכירא, וישים קנקן על השלחן ביניהם". משמע שצריך לעשות היכר ולא רק מנהג.

ההיכר אינו צריך להיות משמעותי כבבשר וחלב

ולפי האמור, בשיטת ראשונים זו הנוקטת שמעיקר הדין נאסרו רק שולחנות קטנים, נראה לומר שאין צורך שגדרי ההיכר יהיו כגדרי ההיכר בהעלאת בשר וחלב על שולחן אחד, שם פוסקים רבים כתבו שההיכר צריך להיות גבוה קצת (כ"כ הדרכי משה י"ד פ"ח סק"א בשם האיסור והיתר, וכן הביא דבריו להלכה הט"ז סימן פ"ח ס"ק ד', וכן כתבו פוסקים נוספים), וכן יש פוסקים שכתבו שצריך שיהיה גם דבר היוצר היכר וגם מפה שונה (איסור והיתר), שכן שם ההיכר נצרך מעיקר הדין, ואילו בנדון דידן אינו אלא משום חומרא שטוב להחמיר. ולכן מספיק לשים דבר קטן כטבעת וכדו', אף אם אינו גבוה ואינו בולט במיוחד.

המנהיג אוסר לאכול על שולחן אחד גדול

אך לעומת הראשונים הנ"ל, המנהיג (דין היולדת) כתב להדיא שאין להקל אף בשולחן גדול, בתחילה הוא התלבט האם להתיר בשולחן גדול, אך למסקנה כתב: "אך לפי מה ששינינו לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה נראה שהוא אסור אף בשלחן גדול, דעל כרחין לא בקערה אחת צריך למיתני לא יאכל, דהא כתי' ואל אשה בנידת טומאתה לא תקרב, אפי' קריבה בעלמ' אסור, ומייתנינן נמי כיוצא בו שני אכסנאי' אוכלין על שלחן אחד זה בשר וזה גבינה ואינן חוששין ובשאינן מכירין אבל אם מכירין זה את זה אסור, והרי אשה ובעלה מכירין זה את זה ואם כן אף בשולחן אחד אסורי' אף אם ארוך מאה אמה, דהא בשולחן קאמ' ולא נתן חילוק בין גדול לקטון", עכ"ל.

קשיים בדבריו

ולכאורה דבריו מאוד קשים. שכן, כשהוא כותב להוכיח שלא אסרו בקערה אחת הוא מוכיח זאת מכך שאפילו קריבה בעלמא אסורה. בפשטות הוא מבין שמדובר על איסור תורה. גם משום שהוא מוכיח את זה מהפסוק, וגם מכך שכך הגמרא הבינה ודרשה את הפסוק הזה, שמדאורייתא כל קריבה אסורה לנדה. אך לכאורה זה דבר שאי אפשר לאמרו, שהרי אכילה יחד עם אשתו נדה ודאי אינו אלא איסור דרבנן, כפי שמשמע מהמשנה. שכן המשנה הביאה מספר גזירות חכמים, שלא יצא החייט עם מחט סמוך לשבת, שמא המחט תישאר עליו בשבת ויעבור על איסור טלטול ברה"ר. לא לפלות את הבגדים מְכַיְנִים לאור הנר ולא

לקרוא לאור הנר שמא יטה אותו. ועל כל זה אמרו "כיוצא בו לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה". בפשטות ודאי שהמשנה אומרת שכשם שחכמים גזרו גזירות אלו כדי להרחיק מאיסור תורה של חילול שבת, כך גם אסרו לאכול עם אשתו נדה כדי להרחיק מקרבה האסורה מהתורה, אך האכילה היא ודאי איסור דרבנן בלבד. וכך גם משמע מהברייתא שהובאה בגמרא שהשוותה את אכילת הזב והזבה לאכילת זב פרוש עם זב עם הארץ, וגם שם מוכח להדיא שמדובר על איסור דרבנן, כמו שאביי ורבא נחלקים מה היה החשש, האם "גזירה שמא יאכילנו דברים שאינן מתוקנין", או "שמא יהא רגיל אצלו ויאכילנו דברים טמאים בימי טהרתו". אך בכל מקרה מדובר על איסור דרבנן בלבד.

שיטת המנהיג לאסור מדאורייתא אכילה עם קרבה מיוחדת

ונראה שהמנהיג אכן מבין שהאיסור לאכול יחד הוא מהתורה, אלא שהמשנה והברייתא דיברו על אכילה על שולחן אחד. התורה אסרה כל קרבה אל ערוה, ובכללם נדה. בתוך הרחקות התורה מערוה ישנה גם הרחקה באכילה שנעשית בצורה של חיבה מיוחדת. ואף על פי שאיסור עריות עצמו מדבר על ביאה או על מגע של חיבה⁸, עדיין ישנם איסורים נוספים שכבר התורה עצמה אסרה כגדר

⁸ ידועה מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן בדבר גדר האיסור מהתורה. לדעת הרמב"ן (השגות על ספר המצוות לרמב"ם מצווה ל"ת שנג) אין האיסור מהתורה אלא בביאה, וכל שאר האיסורים הינם הרחקות מדרבנן. ואילו לדעת הרמב"ם (ספר המצוות מצווה ל"ת שנג, איסורי ביאה כ"א ה"א-ה"ב) האיסור מדאורייתא כולל עוד דברים נוספים, כל דבר המביא לידי ערוה. ואגב אורחא יש להעיר על דברי הרמב"ם (יר"ד קצה אות יז) על בדיקת דופק ע"י רופא, שכתב הרמב"ם שלרמב"ם יהיה זה איסור דאורייתא, כיון שכל נגיעה אסורה לשיטתו. וכבר רבים כתבו (יעויין ש"ך יו"ד קנ"ז סק"י וקצה ס"ק יט) שאין זו כוונת הרמב"ם לאסור נגיעה מהתורה, אלא הוא בא לאסור כל דבר שמביא לידי קרבה. ולכן, גם אם אין בזה נגיעה, יהיה אסור אם מביא קרבה. וגם אם יש נגיעה, יהיה מותר אם אין בזה קרבה. ומלבד לשון הרמב"ם שמוכח כהבנה זאת, יש להביא לכך ראיה נוספת מדברי הרמב"ם על ההרחקות מאשתו נדה (איסורי ביאה פ"א ה"ט) שכתב: כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה, חוץ מהרחצת פניו ידיו ורגליו ומזיגת הכוס והצעת המטה בפניו, גזירה שמא יבוא לידי עבירה. ומפני זה לא תאכל עמו בקערה אחת ולא יגע בבשרה, מפני הרגל עבירה, עכ"ל. הרי להדיא הרמב"ם מכניס את הנגיעה כדבר שחכמים אסרו מפני הרגל עבירה, לא כדבר האסור מהתורה מצד עצמו. באופן כללי, בשיטת הרמב"ם עומדים עוד ראשונים, כ"כ הסמ"ג (ל"ת קכו), החינוך (מצוה קפח) והר"ן (עבודה זרה ט. מדפי

להרחיק מהעריות. וכפי שמשמע מדברי חז"ל באבות דר' נתן (פ"ב ה"א): איזהו סייג שעשתה תורה לדבריה. הרי הוא אומר ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב, יכול יחבקנה וינשקנה וידבר עמה דברים בטלים, תלמוד לומר לא תקרב. יכול ישן עמה בבגדיה על המטה, ת"ל לא תקרב, ע"כ. הרי שחז"ל הביאו כאן הרחקות נוספות על ביאה ונגיעה וכולן אסורות מההרחקה שהתורה עצמה עשתה, כפי שכתוב לא תקרב. משמע שזה איסור דאורייתא. וכפי שכתב להדיא הרמב"ם (מנין המצוות מצוה שנג): שלא לקרב לעריות בדברים המביאים לידי גלוי ערוה, כגון חבוק ונשוק ורמיזה וקפיצה, שנאמר אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה, מפי השמועה למדו שזו אזהרה לקריבה המביאה לידי גלוי ערוה, עכ"ל. הרי שהרמב"ם להדיא כותב שהתורה אסרה לא רק את הביאה ואת הנגיעה, אלא אף כל דבר המביא לידי גלוי ערוה, כקריצה, רמיזה וכו'. כל אלו אסורים מהתורה⁹.

הרי"ף ד"ה בכל), אך יתכן והסמ"ג והחינוך נוקטים שרק המגע אסור מהתורה ושאר ההרחקות אינן אסורות אלא מדרבנן.

⁹ ויש לציין שבהבנת דברי הרמב"ם נחלקו המפרשים. רוב המפרשים (ביניהם המגיד משנה איסורי ביאה פכ"א ה"א) ביארו שרק המגע הוא האסור מהתורה, ואילו שאר מעשי הקרבה שאין בהם נגיעה אינם אסורים אלא מדרבנן. כך הם דייקו מדברי הרמב"ם במשנה תורה (איסורי ביאה פכ"א ה"א-ה"ב), שחילק בין מעשים הכוללים מגע (המובאים בהלכה א') שהם אסורים מהתורה ועליהם לוקה מהתורה, ובין המעשים האחרים (המובאים בהלכה ב') שעליהם לוקה מכת מרדות. אולם יש מפרשים (למשל הרמב"ן בהשגות על ספר המצוות) המבינים כי כל מעשה המביא לקרבה אסור מהתורה. וכך נראה מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה (סנהדרין פ"ז מ"ד), וז"ל: והבא על ערוה מן העריות דרך איברין או שנשק אחת מן העריות או שחבק או שנגע באבר מאבריה כדי ליהנות, באיזה אבר שיגע מאברי גופה כגון אותם המתחככים ביד וברגל... וכן המצחק עם אחת העריות והשחוק עמה והקריצה בעין לשם תענוג, כל זה אסור והעושה אותם חייב עליהם מלקות, והם כולם כלולים בתוך שני לאוין האמורים בתורה, האחד הוא אמרו יתעלה לא תקרבו לגלות ערוה, כאלו אמר התרחקו מדברים המקרבים והמרגילים לגלוי ערוה, וכך פירשוהו עליהם השלום לא תקרבו ולא לגלות ערוה. והשני אמרו לבלתי עשות מחקות התועבות, ואלו שאמרנו ודומיהן נקראין חקות התועבות. אבל לא יתחייב כרת אלא על הביאה כמבואר לעיל, עכ"ל. הרי שהוא מגדיר אף את המעשים שאין בהם נגיעה כאסורים מהתורה משום לא תקרבו לגלות ערוה. בנוסף, כאמור לעיל, במנין המצוות הרמב"ם ג"כ כותב להדיא שהאיסור כולל אף את המעשים שאין בהם נגיעה. ומפרשים אלו יצטרכו לבאר את דברי הרמב"ם במשנה תורה שישנו חילוק בין עיקר האיסור- מגע המביא לידי גלוי ערוה, ובין מעשים

ולפי זה, הגיוני מאוד להבין שגם אכילה בצורה של קרבה מיוחדת היוצרת חיבה גם היא אסורה. ואם כן, באכילה כזאת ששני בני הזוג אוכלים יחד מקערה אחת, זו אכילה שיוצרת חיבה והיא אסורה מהתורה, לא מדברי חכמים. ומה שחכמים אסרו זו אכילה אף על שולחן אחד, שמא יגיעו לידי אכילה על קערה אחת.

ויתכן והמנהיג למד זאת מתוך דברי הגמרא על האישה שמת בעלה (שבת יג:), שם היא סיפרה לאליהו שבימי ליבונה היו אוכלים, שותים וישנים יחד, ועל כך ענה אליהו: "ברוך המקום שהרגו שלא נשא פנים לתורה שהרי אמרה תורה ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב", הרי שמדברי אליהו עולה שאף מעשים אלו, שאינם ביאה ואף לא מגע של חיבה, גם הם נכללים בתוך איסור התורה של קרבה לנדה¹⁰.

הבנת דברי חכמי נרבונא

ובספר אמרות טהורות (סימן מ"א עמודים שכו- שכו) רצה ללמוד כך גם מדברי המרדכי (שבת סימן רלח) בשם חכמי נרבונא שכתב כך: וחכמי נרבונה אוסרין לנדה לאכול בשלחן של בעלה ודרשי אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך, עכ"ל. דברים אלו מופיעים גם בראב"ה (סימן קעג) ובאור זרוע (הלכות נידה סימן סס), וייתכן שהם המקור לדבריו. האחרונים (סדרי טהרה סימן קצה סעיף ו') ביארו את דבריהם שהם לומדים מהמשך הפסוק, בניך כשתילי זיתים סביב לשולחןך, היינו שדווקא הבנים נמצאים עם אביהם סביב השולחן, וזאת בניגוד לאישה, שכאשר היא כגפן פוריה היא לא נמצאת סביב לשולחן אלא בירכתי הבית. ומכך דייק בספר אמרות טהורות, שאם מדובר על שולחן שגם הילדים יכולים לשבת סביבו

הנלווים לאיסור- מעשים המביאים לקרבה שאין בהם מגע. אך לכאורה יותר נראה שהרמב"ם חזר בו, שבתחילה סבר שהאיסור כולל כל מעשה המביא קרבה, ולבסוף חזר בו. שכן בפירוש המשנה כתב שלוקה על הכל מדאורייתא, ובמשנה תורה חילק בין מגע שלוקה עליו מדאורייתא ובין מעשים אחרים שלוקה מכת מרדות.

¹⁰ ויש להעיר שלפי האמור יוצא שלדעת המנהיג האיסור לאכול יחד עם אשה שהיא ערוה על האדם יחול לא רק באשתו אלא בכל אשה. ולפי זה יש לאסור לזוגות מאורסים לאכול מקערה אחת.

בהכרח שמדובר על שולחן גדול, ובכל זאת הם אוסרים לאישה לשבת בו. אולם לכאורה קשה לדייק כך. חכמי נרבונא רק אמרו שהאישה אסורה לאכול ביחד עם בעלה על אותו שולחן, לשם כך הם גם הביאו לימוד מפסוק. אך ודאי שהם לא התכוונו שזה מקור גמור, הם הביאו אותו כאסמכתא בעלמא לכך שהאישה אינה עם בעלה. אך מכאן ועד דקדוק כזה שהילדים כן סביב לשולחן ובו בזמן האישה לא, קשה לומר שגם לזו היתה כוונתם.

מסתימת הראשונים נראה שאינם מחלקים בין שולחן גדול לשולחן קטן

ואמנם מלבד המנהיג לא מצינו מי שאסר להדיא לאכול יחד על שולחן גדול, אך מספר ראשונים כתבו בפשטות שאסור לאכול יחד על שולחן אחד ולא כתבו שום חילוק בין שולחנות קטנים לשולחנות גדולים. כך כתבו בה"ג, השאלתות, הראב"ד, הר"ד, הסמ"ג, תרומה, רמב"ן, הרשב"א¹¹ והר"ן. ולכאורה אם הם היו סבורים שמותר לאכול יחד על שולחן אחד, היו צריכים לציין זאת, שהאסור חל רק על שולחנות קטנים. ובפרט כאשר מדובר על ראשונים שכתבו את דבריהם כספרי הלכה ולא כפירוש על הגמרא, שמשם אנשים אמורים ללמוד כיצד לנהוג. ולפי זה ישנו מספר לא מבוטל של ראשונים האוסרים לאכול יחד אף על שולחנות גדולים. אולם יתכן ואין ניתן לדייק כך אצל חלק מהמקורות הנ"ל, משום שיתכן ואצלם עדיין היו אוכלים בשולחנות קטנים בלבד. בשונה מדברי הראשונים שהעירו על השולחנות שלהם שהם גדולים, מסתבר שאצל בה"ג והשאלתות השולחנות היו גם כן קטנים, כפי שהיו בזמן חז"ל ולכן אין ראייה מכך שלא חילקו בין שולחן גדול לשולחן קטן.

שולחנות גדולים מאוד

ונחלקו הפוסקים לשיטה האוסרת אכילה על שולחן אחד האם נאסר לאכול יחד גם כשהשולחן גדול מאוד ובני הזוג יושבים רחוקים אחד מהשני. בשבט הלוי

¹¹ ובדעת הרשב"א יש אף להחריף טענה זאת. שכן, כפי שיובא להלן, הרשב"א אוסר לאכול יחד עם אשתו נדה אף כאשר אחרים אוכלים עמהם על השולחן. ואם כן, בהכרח שמדבר על מציאות של שולחן גדול, אחרת אין אפשרות שאחרים יאכלו איתם. ואף על פי שבשולחן הגדול ישנם אנשים נוספים הוא עדיין אוסר.

(שיעורי שבט הלוי הלכות נדה קצה ס"ק ב') כתב להתיר אכילה בשולחנות גדולים מאוד כשכל אחד יושב בקצה אחר של השולחן, משום שזה עצמו מהווה היכר, וז"ל: בשלחן גדול מאד שזה יושב בקצה זה והשני בקצה אחר שרי דהוי היכר גדול, עכ"ל. לעומת זאת, פוסקים אחרים כתבו שאין להתיר גם בשולחן גדול מאוד, משום שחכמים לא חילקו בין השולחנות. כך כתב הרב אלישיב (תשובת הרב אלישיב המובאת באוצרות הטהרה עמ' תתקב), ולמעשה כבר המנהיג כתב כך להדיא, לאחר שהביא את דעת רבותיו המחלקים בין שולחנות גדולים לקטנים כתב שאינו מסכים לכך, ויש לאסור "אף בשולחן גדול עד מאה אמה מדלא פליג למיתני בדידיה חילוק אף במכירי' זה את זה בין שולחן קטון לשולחן גדול".

ונראה שאף אם חכמים לא חילקו בין שולחנות גדולים לקטנים, עדיין אי אפשר להתעלם מכך ששיבה בשני מקומות רחוקים מהווה היכר, כפי שכתב השבט הלוי. ועוד יש להעיר על כך, רבינו ירוחם (תולדות אדם וחוה נתיב כ"ו ח"ד) הביא בשם יש מתירים שהאישה תשנה את מקומה. הבית יוסף (י"ד קצה) הביא את דבריו ללא חולק, ובעקבות כך פוסקים רבים הביאוהו להלכה (סדרי טהרה סק"ח, שבט הלוי ס"ג על הש"ך, אוצרות הטהרה פ"ד ס' סב). ולכאורה ברור שבשולחנות גדולים מאוד שכל אחד יושב בקצה אחר, ודאי שזה כולל בתוכו גם שינוי מקום. הרי אם הם מותרים אין שום סיבה שישבו רחוקים האחד מהשני. ואם כן, ודאי שיש להקל בשולחנות גדולים כשכל אחד יושב בקצה אחר.

הכרעת ההלכה בשולחנות גדולים

ולפי האמור עולה שישנה מחלוקת משולשת בראשונים. ישנם ראשונים האוסרים אכילה על שולחן אחד ללא חילוק בין שולחן גדול לקטן. ישנם ראשונים המצריכים היכר כל שהוא באכילה על שלחן גדול, וישנם ראשונים שמתירים ללא שום חילוק אכילה על שולחנות גדולים.

באחרונים נראה שכמעט אף אחד מהפוסקים לא הביא את האפשרות להתיר לגמרי אכילה על שלחן אחד גם אם הוא גדול. אולם מספר אחרונים נקטו שאפשר להקל על ידי עשיית היכר. הב"י (קצ"ה סוף אות ג') לאחר שהביא את דברי הרא"ש המחלק בין שולחנות שלנו לשולחנות הקטנים כתב שכך גם המנהג. בשו"ע כתב את האיסור בסתמא בלי חילוק בין סוגי שולחנות, אך הוסיף שניתן

לעשות היכר. גם הרמ"א לא הביא את החילוק שבין שולחנות גדולים לקטנים, והנושאי כלים לא ציינו להתיר במקרה של שולחנות גדולים, ובפשטות נראה שהשמיטו זאת משום שלא סברו להקל בדין זה. אולם ישנם אחרונים (החיד"א בברכי יוסף קצ"ה אות י' בשם השערי ישועה, נהר מצרים ח"א הלכות גידה ס' ז', באר משה ח"ב סימן סד אות ב') שהבינו בדעת השו"ע שהסיבה שכתב שצריך לעשות היכר היא כי סבר שהיכר מועיל בשולחנות הגדולים שלנו, ובעצם למעשה פסק כדעת הטור, והם אף פסקו כך בעקבות השו"ע. ואכן כך מסתבר להבין בדעת השו"ע, בעקבות דבריו הנ"ל בבית יוסף.

הפוסק היחיד שהתיר להלכה לאכול יחד בשולחנות גדולים בלי לעשות היכר הוא הערוך השולחן (יר"ד קצה אות ו'-ז').

ובפשטות היה נכון להתיר לאכול יחד עם אשתו על שולחן אחד, כיון שיש כאן ספק ספיקא בדבר שהוא ספק דאורייתא ספק דרבנן. אכילה בקערה אחת אסורה מדאורייתא למנהיג ולשאר הראשונים מדרבנן. בנוסף, ספק אם חכמים אסרו אכילה בשולחן אחד או בקערה אחת. ואף אם אסרו אכילה בשולחן אחד, ספק אם על שולחנות שלנו גם כן גזרו. אך כיון שכאמור נראה שהמנהג בולט להחמיר גם בנדון זה, לכן יש להחמיר אף בשולחנות גדולים שלא לאכול יחד אלא אם כן יעשו היכר כל שהוא.

ד. אכילה עם אחרים

מדברי רש"י נראה שרק כשהם לבד ישנו איסור

רש"י כאמור לעיל כתב על המשנה שהאיסור לאכול יחד עם אשתו הנדה נובע מכך שמתוך שמתייחדים עלולים להגיע לכדי איסור. אך לכאורה דברי רש"י אינם מובנים. הרי מדובר כאן על אכילה ולא על ייחוד, ואי אפשר לומר שהייחוד נעשה ע"י האכילה, שהרי פעמים רבות ניתן לאכול אף בלא ייחוד, ופעמים רבות מגיעים לידי ייחוד אף בלי אכילה. אם הבעיה היתה בייחוד היה צריך לגזור על הייחוד. ואם כוונת רש"י לאיסור את הייחוד עצמו גם קשה, שהרי בני זוג לא

נאסרו בייחוד גם בזמן שהם אסורים (כמבואר בסנהדרין לז). ואם כן, לא מובן מדוע רש"י כתב ייחוד¹².

ונראה שרש"י מתכוון לומר בכך שכאשר האכילה ביחד מביאה את בני הזוג למציאות של קרבה גדולה, קרבה שיכולה להתקיים רק כאשר הם גם מתייחדים וגם אוכלים, ישנו חשש שיגיעו לכדי איסור. ולפי זה יש ללמוד שכאשר הם אינם אוכלים לבדם אלא יש איתם עוד אנשים, יהיה מותר להם לאכול ללא הפרדה. ובספר אמרות טהורות (סימן מא עמ' שלא) רצה לדחות דיוק זה ולומר שכוונת רש"י שאמר שהם מתייחדים היא שהם אוכלים ביחד. אך לכאורה דבריו קשים, שכן אם זו היתה כוונת רש"י, לא היה כל צורך לכתוב שום דבר. גם אם לא היה כותב דבר היה מובן שהזב והזבה אסורים לאכול יחד. הוא לא תירץ מדוע רש"י ציין שהם מתייחדים.

ואכן אף המהר"ץ (פעולת צדיק ח"א סי' ח) דייק כך מדברי רש"י, וז"ל: נראה דדוקא כשהם אוכלים יחד וזר לא עבר בתוכם, אבל כשיש אחרים מבני הבית מסובים עמהם בשלחן נראה דאין לאסור... וכן נראה לדקדק מלשון רש"י ורע"ו (ר' עובדיה ברטנורא) ז"ל שם שכ' מפני הרגל עבירה, דכיון שמתיחדים לאכול חישנין שמא יבוא עליה עכ"ל. וקשה אמאי נקטו לומר דכיון שמתיחדים וכו', לימא דכיון שואלים ביחד. אלא לדיוקא אתא, לומר דוקא כשהם אוכלים ביחד וזר לא עבר בתוכם, עכ"ל¹³.

¹² וגם הראש יוסף (שבת ג.) התקשה בקושיות אלו, ובעקבות כך כתב על רש"י שאינו יודע לפרשו.

¹³ בהמשך דבריו שם מדייק כך גם מלשון המשנה, שהמשנה כתבה לא יאכל הזב עם הזבה, משמע שדווקא זה האיסור, "כשהיא בייחוד עמו". וכן דייק מהמקרים הנוספים במשנה, שלא יקרא לאור הנר, שעל זה אמרו בגמרא שאם מישהו שומר עליו שלא יטה הרי זה מותר. ואם כן, גם באכילה עם אשתו נדה מותר כשיש אחרים איתם. ובספר אמרות טהורות (עמ' ש"ל- של"ב) הקשה על דבריו, שלפי דבריו יוצא שרק כאשר ישנו ייחוד גמור יהיה איסור אכילה, ולכן גם יהיה מותר לאכול יחד כאשר החדר פתוח, "ומעולם לא שמענו שאיסור זה תלוי באיסור יחוד". אך לענ"ד אין כוונת המהר"ץ לומר שהדברים מקבילים לגמרי לאיסור ייחוד, אלא לומר שרק כאשר הם יחד לבדם יש בזה בעיה. ודאי שהדבר חל גם כאשר המציאות היא שסביבם ישנם אנשים נוספים שאוכלים, אך הם אינם איתם בסעודה. כמו שמצוי במסעדות, שכל שולחן אוכל לעצמו בנפרד. ודאי שגם זה נחשב שהם אוכלים לבדם, כיון שהאחרים אינם שייכים לסעודתם.

וכעולה מדברי רש"י שאין גזירת חז"ל חלה כאשר נמצאים עם אחרים כתב להדיא הריטב"א (שבת יג. ד"ה והא דתנן), וז"ל: וכל היכא דאיכא בניו ובני ביתו ודאי שרי, עכ"ל.

הרא"ה מתיר לאכול על שולחן אחד כאשר אחרים נמצאים בין בני הזוג

ובאופן מעט שונה מהעולה מדברי רש"י, שכל האיסור אינו אלא כאשר בני הזוג נמצאים לבד, כתב הרא"ה (בדק הבית, בית שביעי ריש שער שני), וז"ל: ונראין דברי האומר דדוקא בשאוכלין שניהם בפני עצמן או שמסובין סמוכין אבל אם היו שם אחרים אוכלין ומפסיקין ביניהן מותר, עכ"ל. מצד אחד הוא מציין את העובדה שכאשר אחרים אוכלים עם בני הזוג הרי זה מותר, אך בשונה מהאמור ברש"י, שהנקודה היא אכילה של הזוג כשהם ביחוד ולכן כשהם אוכלים עם אנשים אחרים יהיה מותר, הרא"ה מצריך שהאנשים האחרים יהיו הפסק בין בני הזוג בכדי להתיר את אכילתם יחד¹⁴.

ובסברת הדבר נראה לומר שתי אפשרויות. אפשרות אחת היא שהקרבה שנוצרת על ידי האכילה בין בני הזוג אינה משמעותית כל כך כאשר הם אינם קרובים האחד אל השני. אמנם הם אוכלים יחד באותה הארוחה, אך כבר אין זה יוצר קרבה מיוחדת ביניהם. וכאפשרות זו ביאר את דברי הרא"ה הסדרי טהרה (קצה ס"ק ז). ואפשרות שניה היא שכאשר יש אנשים הנמצאים בין בני הזוג זה מהווה מעין היכר ושינוי, כפי שכתבו ראשונים רבים ששינוי והיכר יכולים להתיר אכילה יחד. שכן כאשר הם דואגים שיהיו אנשים ביניהם זה יוצר שינוי והיכר. ונפ"מ בין הטעמים היא כשבין בני הזוג נמצא תינוק שאינו בר דעת. במציאות כזאת הקרבה הנפשית שנוצרת על ידי האכילה אינה פוחתת על ידי מציאותו של התינוק, שכן הם אוכלים האחד עם השני ביחד, אין הבדל בהתנהגותם בעקבות מציאותו של התינוק לידם. אך אם הסיבה היא מחמת

¹⁴ יש לציין כי במקום אחר (הלכות נדה לרא"ה פ"ה ס"ב) הרא"ה מציין שהאיסור לאכול יחד הוא מאותה הקערה, ואילו מדבריו בבדק הבית משמע שהאיסור הוא לאכול על שולחן אחד, שכן הוא מתיר רק כאשר יש ביניהם אחרים, משמע שלולי כן יאסור אכילה על שולחן אחד. ויתכן ואמר את דבריו אליבא דהרשב"א, שגם אם האיסור הוא שולחן אחד, אין לאסור אם יש ביניהם אחרים. אך אין זו דרכו של הרא"ה לכתוב בבדק הבית דברים שאינם מסכים עמו להלכה, וצ"ע.

השינוי וההיכר, גם בהושבת תינוק שאינו בר דעת בין בני הזוג יש שינוי והיכר וממילא יש להתיר.

קושיות הרשב"א על הרא"ה

והרשב"א (משמרת הבית שם) הקשה על דברי הרא"ה. ראשית, הקשה עליו שלא מצא מי שאמר זאת לפניו, בשונה מהעולה מלשון הרא"ה שראה זאת משם משהו אחר, שכן כתב שנראין דברי האומר כך. שנית, הקשה על הרא"ה שגם אם ישנם אחרים האוכלים איתם זה לא מספיק, שהרי "אפילו יש אחרים עמהם איזה היכר יש להם". בעקבות זה ניסה הרשב"א להעלות אפשרות שאולי האחרים האוכלים עמם יזכירו להם שהם אסורים, אך דחה זאת, שהרי "מאין הם יודעים שהיא נדה וכי צריכין להודיע את המסובין". וקושיה שלישית הקשה הרשב"א מהאמור על אכילת בשר וגבינה על שלחן אחד, שגם שם אין היתר לעשות זאת כאשר אנשים אחרים נמצאים איתם.

דחיית קושיות הרשב"א

אולם נראה שניתן לתרץ את קושיות הרשב"א. על הקושיה הראשונה שהקשה הרשב"א, שלא מצינו מי שהתיר זאת, לפי המתבאר על הסברא שבדברי הרא"ה, לפי שתי האפשרויות יוצא שהרא"ה לא "המציא" את הדין הזה. הרי אם ההיתר נובע מחמת היכר, הרא"ה סה"כ הביא עוד אפשרות לעשות היכר. ואף אם ההיתר נובע מחמת הצורך בריחוק נפשי, אז אמנם לא מצינו מי שאמר את הפתרון הזה להדיא, אך גם זה מתרחש כאן ואין בזה איזשהו חידוש מיוחד. זה מקביל בדיוק לדברי הראשונים שדיברו על שולחן גדול, שכיון שאין בזה ייחודיות, ממילא זה מותר.

את הקושיה השניה שהקשה הרשב"א לכאורה גם כן יש לדחות, שכן הרשב"א מקשה שאכילת האחרים לא מהווה היכר, ואף אחד מהאחרים לא יכול להזכיר להם שהם אסורים, כיון שהם לא יודעים על זה. אך לכאורה הדברים לא מובנים כלל. בפשטות החשש הוא כאמור לעיל, שעל ידי האכילה יחד בני הזוג עלולים להגיע לידי איסור, בין אם על ידי הקרבה הנפשית שתיווצר בכך ובין אם על ידי השכחה שהם אסורים. וכאשר בני זוג אוכלים ביחד עם אנשים נוספים, החשש

הזה יורד. ובפרט כשפעמים רבות מדובר על מקרה שאין כלל שום חשש שיגיעו לידי איסור, כי אחרים רואים אותם.

ועל הקושיה השלישית ג"כ יש לענות. וראשית, עוד קודם דחיית הקושיה, נראה שיש להעיר על הרשב"א. הרשב"א כתב שלא מצאנו היתר כזה באכילת בשר וחלב, "ואטו התם כי איכא אחריני בהדיהו מי שרי". אך לכאורה אין הדברים שווים. שכן לפי מה שהתבאר בדברי הרא"ה, הרא"ה התיר רק כאשר אנשים אחרים אוכלים בין האיש לאישה, ולא סתם כאשר נמצאים איתם בארוחה יחד. ולפי זה ייתכן מאוד שאף באכילת בשר וחלב יהיה ניתן לעשות היתר זה, לשים מישהו ביניהם כהיכר. ולגופו של עניין, כפי שכבר התבאר לעיל, אין שום הכרח להשוות את דין העלאת בשר וחלב בשולחן אחד לדין אכילה עם אשתו נדה. שכן, באכילת בשר וחלב החשש הוא שמא יגיעו לידי אכילה האחד מקערתו של השני, אך באכילה עם אשתו גם אם יקרה והם יבואו לאכול יחד, לא עברו בכך על איסור תורה אלא רק על הרחקה מפני האיסור. וזה מקביל מאוד לדין שאין גוזרים גזירה לגזירה.

לכאורה קשה לומר שהרשב"א אוסר מחשש שיגיעו לידי אכילה בקערה אחת

ולפי זה צריך להבין מה סברת הרשב"א שבגינה דחה את דברי הרא"ה. וראשית, לכאורה היה מקום לומר שהוא סובר שהיכר לא מועיל, ולכן טען שלא יעזור שיאכלו עם אחרים. אך משתי סיבות נראה שלא כך. ראשית, כאמור לעיל, נראה שהרשב"א לא הבחין בנקודה שהמסובים הנוספים יושבים בין בני הזוג אלא הוא הבין שהם פשוט אוכלים איתם יחד. ואם כן אין כאן היכר. סיבה שנייה, הרי הרשב"א עצמו כן מתיר לאכול בשולחן אחד כאשר עושים לעצמם היכר, וכפי שכתב (תורת הבית שער בית שביעי ריש שער שני): ומיהו בהפרשת מפה בינו לבניה סגי וכן נהגו בבשר וגבינה, עכ"ל. ואם כן קשה לומר כנ"ל שזו הסיבה שהוא מחמיר.

ובספר אמרות טהורות רצה לבאר בדעת הרשב"א שהוא סובר שכבר האכילה יחד היא עצמה איסור, ואם כן צריך לעשות הרחקות על מנת שלא יגיעו לידי אכילה זו. הוא עצמו הקשה על כך, שלא מצינו שהאכילה יחד מהווה איסור

תורה. ועל כך תירץ "שמא סבירא ליה דבהכי הוי חשש גדול שיבואו לידי איסור, וכ"מ קצת מלשונו¹⁵, וכבר מצאנו בכמה מקומות שאסרו ז"ל אף גזרה לגזרה". אך לכאורה דבריו עדיין קשים. בין אם נוקטים שהחשש הוא שמא ישכחו ובין אם נוקטים שהחשש הוא שמא יגיעו לקרבה יתירה, בכל מקרה כשישנם אנשים אחרים בין בני הזוג אין חשש זה.

הרשב"א סובר שאכילה יחד מהווה איסור דאורייתא

ויותר נראה שהרשב"א סובר כפי שהתבאר לעיל בדעת המנהיג, שאף אכילה יחד בצורה שמעוררת חיבה כבר היא אסורה עם אשתו נדה, כיון שזה מעשה המביא לקירבה לערווה. וכפי שאכן מדויק מלשונו שכתב: "ואם יבואו לידי הרגל ולאכול בקערה אחת שניהם מי מעכב", הרי שהוא להדיא מתייחס לאכילה בקערה אחת כאל הרגל דבר, שזה כבר האיסור עצמו¹⁶.

אין להבין כך גם בדעת הראב"ד

והציץ אליעזר (חכ"א סימן כ"ג אות ג') הבין בדברי הראב"ד שאוסר העלאה אטו אכילה, דהיינו שהאכילה עצמה היא כבר איסור, וכפי שהתבאר בדעת הרשב"א והמנהיג. כך הוא למד מדבריו שהשווה לאיסור העלאת עוף וגבינה לשולחן. אך

¹⁵ לכאורה לא ברור מה כוונתו שכך משמע קצת מלשון הרשב"א. ואולי כוונתו למה שכתב הרשב"א "דאפילו יש אחרים עמהם איזה היכר יש להם, ואם יבואו לידי הרגל ולאכול בקערה אחת שניהם מי מעכב", יתכן והוא הבין את דברי הרשב"א האלו שבאים לומר שכיון שהאחרים אינם יודעים שבני הזוג אסורים הם לא ימנעו בעדם מלאכול בקערה אחת. משמע שזה איסור העומד בפני עצמו ויש לעשות הרחקה מלהגיע אליו. אך לכאורה אין זו כוונת הרשב"א, אלא כוונתו היא שהפתרון הזה של אכילה עם אנשים אחרים לא עוזר, כי לידי קרבה נפשית יתירה הם עדיין מגיעים במצב הזה, כמו שכתב שמגיעים לידי הרגל דבר, ואם כן גם פתרון זה עדיין נאסר בגזירת חז"ל הרגילה.

¹⁶ אך יש לציין כי כבר מצינו התייחסות של הרשב"א לסוגיה בשתי תשובות. בתשובה אחת (ח"א סימן קפח) הסתפק בשאלה האם ההרחקות אסורות מדרבנן או מדאורייתא, בתחילה נטה לומר שהן אסור מדרבנן, אך ציין אח"כ שיתכן ומעשים המרגילים לערוה אסורים מהתורה. במיחוסות לרמב"ן (סימן קכז) הרשב"א ג"כ לא אמר דברים מוחלטים, אלא אמר "אפשר דכל קריבא דאורייתא", הוא נטה לאפשרות זו שכבר מדאורייתא אסור, אך לא הכריע בכך. ויתכן שכשכתב את ספרו תורת הבית היה לו מוחלט הדבר לאיסור.

לכאורה אין זו כוונת הראב"ד. הראב"ד כתב בפירוש לפני כן "שאפילו בקערה אחת אינו אלא גזרת הרגל", דהיינו שלשיטתו גם אכילה יחד בקערה אחת הינה גזירה מדרבנן מפני ההרגל, ומשמע שההרגל אינו האכילה אלא דבר אחר-תשמיש. ומה שהשווה הראב"ד להעלאת עוף וגבינה, אין זה בא ללמד שאף באכילה עם נדה ישנו איסור העלאה מחמת אכילה, אלא שבשני המקרים גדר ההרחקה הוא אותו הגדר, שאסור אף בשולחן אחד. אך בכל מקרה ההרחקה היא מסיבה אחרת. בעוף וגבינה אסור להעלות שמא יאכלו יחד, ובאכילה עם נדה אסור להעלות שמא יבואו לידי תשמיש.

לא נראה שהרא"ש וסיעתו מתירים יותר כאשר אחרים אוכלים עמם

בספר אמרות טהורות (ח"ב סימן מא עמ' שכה-שכז) רצה להוכיח בדעת הראשונים שחילקו בין השולחנות הקטנים שעליהם גזרו חז"ל ובין השולחנות הגדולים שלנו שבהם אין איסור, שגם כאשר אוכלים עם אחרים אין זה מועיל, עדיין צריך לעשות היכר. הוא למד כך מתוך דברי האשכול (מהדורת אורבאך הלכות נדה סימן מט), שכתב: והא דאמרינן בפרק קמא דשבת שלא יאכל הזב עם הזבה בשולחן אחד מפני הרגל עברה, זה דוקא במקום שהאיש והאשה אוכלין על שולחן קטן לבדם אבל אם כל אנשי ביתו אוכלין עמהם על שולחן אחד די בהכירא כל דהו כגון שמניח דבר מפסיק בין קערה שלו לקערה שלה ודי בזה, עכ"ל. הרי שאף כשאוכל עם אנשי ביתו צריך לעשות היכר כל שהוא. ונראה שדבריו צודקים, שכן עיקר דברי הראשונים הוא כמתבאר לעיל, שכאשר אוכלים בשולחן גדול שבו רגילים לאכול גם עם אנשים אחרים, אין איסור לאכול עם אשתו. על כך הוסיפו מספר ראשונים שבכל זאת יש לעשות היכר כל שהוא, או שנהגו לעשות היכר כל שהוא. ואמנם לא נראה שהם דיברו דווקא על מציאות שבה האדם אוכל בפועל עם אנשים אחרים, שאז היה עולה מדברים בצורה ברורה שגם כאשר אוכלים עם אחרים צריך לעשות היכר, אלא הם דיברו על מציאות של אכילה על שולחן גדול שבו רגילים לאכול עם אנשים אחרים, בין אם אוכלים איתם ובין אם לא. ולכן מצד אחד הם לא מדברים בפירוש על מציאות שבהם הם אוכלים עם אנשים אחרים, אך יוצא מדבריהם שבכל מקרה שאוכלים על

שלחן גדול, עדיין צריך לעשות היכר כל שהוא, לפי האשכול; או שנהגו לעשות היכר כל שהוא, לפי הרא"ש.

הכרעת ההלכה באכילה עם אחרים

לפי העולה יוצא שישנן שלש שיטות בראשונים. שיטה אחת המתירה לגמרי לאכול יחד כאשר נמצאים איתם עוד אנשים, כפי שעלה מדברי רש"י וכפי שכתב להדיא הריטב"א. שיטה שניה מתירה לאכול יחד כאשר אנשים אחרים נמצאים בין בני הזוג, כפי שכתב הרא"ה. ושיטה שלישית האוסרת בכל מקרה שהוא, כפי שכתב הרשב"א.

ונראה שכשיטת הרא"ה בכל מקרה יש להתיר, שכן עצם זה שיש מישהו היושב בין בני הזוג מהווה לפחות היכר. וכיון שניתן להקל באכילה ביחד על ידי עשיית היכר, ודאי שניתן להקל כאשר יושבים בין בני הזוג. ולכן ניתן להקל בזה אף בתינוק שאינו בר דעת, שכן הוא ודאי מהווה היכר יותר מנתינת טבעת, אך ניתן להקל בזה רק כאשר אין הם רגילים להושיב את התינוק ביניהם באופן קבוע.

ולגבי אכילה על שולחן אחד עם אחרים כשבני הזוג יושבים אחד ליד השני לכאורה היה צריך להתיר משום ספק ספיקא בדרבנן. ספק האם אסור לאכול על שולחן אחד או בקערה אחת, ואף אם אסור בשולחן אחד, ספק אם אסור לאכול כאשר אוכלים איתם אנשים נוספים. ובאחרונים גם כן ישנן מספר שיטות בהחלת היתר זה. ישנם מספר אחרונים שהתירו בכל מקרה שבו אוכלים עם אחרים. כך כתבו החיד"א (ברכי יוסף סימן קצה ס"ק י') בשם המהריק"ש, המשאת בנימין (סימן קיב והביאו הפתחי תשובה [קצה ס"ק ה]), המקור חיים (קצה ס"ק י"ב) וכן התיר בספר טהרת ישראל (חקת הטהרה, קצה ט). אולם ישנם אחרונים שאסרו גם בזה. הרב אלישיב התיר רק כאשר יושבים אחרים בין בני הזוג (משנת השלחן תשובה רכז), והשבט הלוי (שיעורי שבט הלוי קצה על הש"ך סק"ז) התיר רק כאשר עושים גם היכר. ולכן להלכה נראה שכיון שאין כאן מנהג ברור ניתן להקל בכל מקרה שבו אוכלים עם אחרים, אף כאשר בני הזוג יושבים האחד ליד השני ואף כשאין עושים היכר. אך יש לציין שיועיל לזה רק כאשר מי שאוכל איתם אינו תינוק שאין בו דעת, אלא צריך שיהיה מספיק גדול בכדי שבני הזוג לא ירגישו

בנוכחותו נעים לעשות מעשי חיבה. ובסברה נראה שאף במקרים שבהם האחרים האוכלים עמם אינם עמם בשלחן אחד אך קרובים אליהם מאוד ברמה שיכולים לשמוע את דיבורי בני הזוג, כיון שכאמור הסברה להקל במקרה זה היא משום הקרבה הנפשית שנוצרת ביניהם על ידי האכילה כאשר הם בייחוד, אך במציאות זאת הם לא נמצאים בייחוד.

ה. היכר

מספר ראשונים נוקטים שמועיל לעשות היכר

ומספר ראשונים שאסרו מעיקר הדין אכילה בשולחן אחד, ציינו שניתן לאכול יחד על ידי עשיית היכר. כך כתבו התרומה (סימן צ'), הראב"ד (בעלי הנפש ריש שער הפרישה), הסמ"ג (ל"ת קיא), הרמב"ן (הלכות נדה פ"ח סימן ג') והרשב"א (תורת הבית בית שביעי שער שני). ולכאורה צריך להבין מדוע שתועיל עשיית היכר. ובדברי הראשונים האלו לא מוזכר הסבר מדוע מועיל ההיכר, אך חלקם כתבו שהם למדו זאת מדין העלאת בשר וחלב על שולחן, שיהיה אותו הדין גם באכילה עם אשתו נדה. שכפי שהתבאר לעיל, הם הבינו שהגמרא השוותה בין שני הנידונים. ובהעלאת בשר וחלב על שולחן אחד נחלקו הראשונים האם מועיל לעשות היכר, לדעת התוספות (חולין ק"ז: ד"ה כעין) והרא"ש (חולין פ"ח סימן כ') בתירוץ הראשון, הרשב"א (תורת הבית בית שלישי שער רביעי פ"ה:), רבינו ירוחם (אדם נתיב ט"ו אות כח) ועוד, מועיל לעשות היכר. לעומתם, התוספות והרא"ש בתירוצם השני והבנת הב"י (אר"ח סימן קעג) ברי"ף וברמב"ם סוברים שלא מועיל לעשות היכר.

נראה שההיכר מועיל משום שהוא מזכיר את האיסור

וכפי שכבר נכתב לעיל, ישנן שתי שיטות בראשונים מדוע נאסר לאכול יחד. שיטה אחת סוברת שאכילה יחד הינה דרך חיבה, ולכן כבר אכילה זו נאסרת או שהיא אסורה שמא יגררו מתוך כך לידי איסור. ושיטה אחרת סוברת שהחשש הוא שמא מתוך כך שאוכלים יחד הם ישכחו שהם אסורים. ובפשטות היה נראה לומר שכל התועלת שישנה בעשיית היכר היא בכדי להזכיר להם שהם אסורים. שכן, אם הבעיה היא מצד החיבה הנוצרת באכילה יחד, לא מובן מדוע היכר מונע את החיבה. ואכן הרשב"א (שם) ביאר שהחשש בהעלאת בשר וחלב על

השולחן הוא "שמה ישכחו ויתנו זה לזה ושמה יעלו באלפס רותח ראשון ואתו לידי איסור דאורייתא", דהיינו, החשש הוא שמה מחמת כך שאוכלים יחד יבואו לשכוח שאסור להם לערב את האוכל. ואם כן הדברים מתיישבים, שהסוברים שמועיל היכר נוקטים שהחשש הוא שמה ישכחו שהם אסורים, ולכן מועיל היכר.

הגדרת ההיכר צריכה להיות כדבר שיכול להזכיר את האיסור

ולפי זה כך גם צריך להגדיר את האופן שבו ההיכר יועיל. כאשר ההיכר גורם להם לזכור את האיסור הוא מועיל, ואילו כאשר הוא לא גורם לזכור אין הוא מועיל. ולכן נראה שלא יועיל היכר שרק האיש או האישה מודעים אליו, כי הוא לא עוזר להם לזכור את האיסור. ולעומת זאת, נראה שכן יועיל היכר העוזר לזכור, אף אם אינו בולט כל כך, כגון הנחת פתק שכתוב בו שהם אסורים. וזאת בניגוד לדברי הרב אלישיב (אוצרות הטהרה פרק ד' הערה קטו) שפסק שפתק אינו מועיל אם אינו גדול מצד עצמו.

שומר יכול להיות במקום היכר

ובספר סוגה בשושנים (פ"ד סעיף לא) הסתפק במקרה שאין אפשרות לעשות היכר, האם יועיל למנות שומר שישגיח שלא יגיעו לידי איסור. הסיבה שבגינה נטה לאסור היא משום הבנתו בדברי הראב"ד (כמבואר לעיל בהבנת הציץ אליעזר) ולפיה הראב"ד אוסר העלאה אטו אכילה. ואם כן, כשם שבאכילת בשר וחלב פוסקים רבים (יעויין בהגהות רעק"א יו"ד סימן פח סק"א בשם גן המלך, קיצוש"ע ילקוט יוסף פח סעיף יז) אסרו לאכול יחד אף אם יש שומר, כיון שהשומר יכול להסיח דעתו לרגע ובזמן זה הם עלולים לערב את הבשר והחלב, אף כאן השומר עלול להסיח דעתו לרגע ובני הזוג עלולים להגיע לידי אכילה יחד.

אך יש להעיר על דבריו. ראשית, כאמור לעיל, נראה שאין זו כוונת הראב"ד. הראב"ד לא אסר העלאה אטו אכילה באכילה עם אשתו נדה אלא רק בבשר וחלב, אלא שהוא השווה את גדרי הדנים האחד לשני. ואם כן, אף אם יקרה והשומר יסיח דעתו ולא ישים לב שבני הזוג אוכלים יחד אין בזה אלא איסור דרבנן, ואם כן אין זה דומה לאכילת בשר וחלב. שנית, הרי הרשב"א בהעירו על הרא"ה שהתיר לאכול יחד כאשר נמצאים בין בני הזוג אנשים אחרים טען "ואם

יבואו לידי הרגל ולאכול בקערה אחת שניהם מי מעכב. א"ת שהאחרים המסובין שם יזכירום וימנעום מאין הם יודעים שהיא נדה וכי צריכין להודיע את המסובין", הרי שהדבר שמפריע לו לומר שאכילה עם אחרים תועיל היא משום שאין הם יודעים, אך אם הם יודעים מסתבר שהרשב"א יתיר. ועוד, ואף באכילת בשר וחלב פוסקים רבים מתירים לאכול יחד על ידי שומר (יעויין בכף החיים י"ד סימן פח ס"ק טז בשם הזבחי צדק, ספר הכשרות פ"י הלכה כד), ואם שם ניתן להקל, קל וחומר שניתן להקל באכילה עם אשתו נדה, שכאן החשש לאיסור יותר רחוק. כי גם אם יגיעו לכדי אכילה בקערה אחת, אין זה אלא איסור דרבנן לפי רוב הראשונים, ולפי מעט ראשונים זה איסור תורה. וזאת בניגוד לאכילת בשר וחלב יחד שכולם מודים שעלול להיות בכך איסור תורה. ובכל מקרה, מידי ספק דרבנן לא יצאנו, ולכן יש להקל גם מחמת ספק דרבנן להקל.

הכרעת ההלכה בהיכר

ויוצא שישנן שלש שיטות בראשונים על הצורך בעשיית היכר. שיטה אחת סוברת שאין כל צורך לעשות היכר, בין אם כי האיסור הוא רק באכילה בקערה אחת ובין אם כי האיסור הוא בשולחנות קטנים. שיטה שניה סוברת שאמנם מעיקר הדין אין צורך לעשות היכר בשולחנות שלנו, אך טוב לעשות כך, ולכן לשיטתם מספיק שיהיה היכר כל שהוא. ושיטה שלישית סוברת שמעיקר הדין צריך לעשות היכר בשביל להזכיר את האיסור, ולכן לשיטתם צריך שההיכר יהיה דבר היכול להזכיר לבני הזוג את האיסור.

ואמנם אין אפשרות להקל שלא להצריך כלל היכר מחמת המנהג וכנ"ל, אך כן ניתן להקל כשיטה האמצעית הסוברת שמספיק לעשות היכר כל שהוא, שכן מדובר כאן על ספק ספיקא דרבנן כשאינ מנהג מכריע. ספק אם נאסרה אכילה בשולחן אחד או בקערה אחת, ואף אם נאסרה בשולחן אחד ספק אם נאסרו גם השולחנות שלנו וממילא יספיק היכר כל שהוא בלבד או שצריך היכר משמעותי. ולכן נראה שיש להקל בכל אופן של היכר, כל עוד הוא מהווה איזשהו שינוי או שהוא מזכיר את האיסור ניתן להקל ולהשתמש בו. ולכן ניתן להקל גם אם

ההיכר אינו גבוה¹⁷, וכן יהיה ניתן להקל להניח דברים שיפסיקו ביניהם אף אם משתמשים בהם במהלך הסעודה, כל עוד הם מזכירים לבני הזוג על הצורך לעשות הרחקה.

סיכום

המשנה בשבת אוסרת על אכילת זב וזבה יחד. מפשט הגמרא ודברי הראשונים עולה שהאיסור חל גם על כל מציאות שבה האישה נידה, שאסור לה לאכול יחד עם בעלה. בסיבת טעם הגזירה ישנן שתי דעות בראשונים, האם משום שיש חשש שישכחו שהם אסורים וממילא עלולים להגיע לידי איסור, או שמא על ידי הקרבה שייגיעו בעקבות האכילה עלולים להגיע לידי איסור.

בראשונים ישנה מחלוקת גדולה האם גזירת חז"ל נאמרה על אכילה בקערה אחת או על אכילה בשולחן אחד. והובאו מספר ניסיונות להוכיח כאחד הצדדים, אך נראה שאין ראיה מוכחת לאחד הצדדים. להלכה יש להחמיר שלא לאכול על שלחן אחד מחמת המנהג שבולט כשיטת האוסרים.

מספר ראשונים כתבו שאמנם חז"ל אסרו אכילה על שלחן אחד, אך חז"ל דיברו על שלחנות קטנים שבהם האכילה מהווה דרך חיבה, ולכן אין לאסור אכילה ביחד בשולחנות שלנו. ישנם אחרונים שהבינו שראשונים אלו מתירים רק כאשר אוכלים עם בני הזוג עוד אנשים, אך נראה שאין זו כוונתם, אלא הם התירו בכל מציאות שבה השלחנות גדולים. בתוך סיעת ראשונים זו נחלקו הדעות האם יש צורך לעשות היכר אף כשאוכלים בשולחן גדול או לא, מספר ראשונים לא הצריכו כלל, מספר ראשונים כתבו שכך המנהג ומספר ראשונים כתבו שכך צריך לעשות.

בניגוד לסיעה זו המנהיג אסר להדיא לאכול יחד גם על שולחנות גדולים. בבירור שיטתו התברר שהוא סובר שהאכילה ביחד בקערה אחת אינו איסור

¹⁷ בדבר זה נחלקו הפוסקים האם ההיכר שצריך לעשות מספיק שיהיה אפילו כל שהוא, או שהוא צריך להיות בגודל מסוים. השבט הלוי (סימן קצה סעיף ג') כתב שאפילו טבעת מועילה אע"פ שאינה גבוהה, אך לעומתו הרב אירבאך והרב אלישיב (תשובותיהם מובאות בסוף ספר אוצרות הטהרה) נקטו שאין היכר כזה מועיל כיון שאינו גבוה.

דרבנן כפי שהסבירו רוב הראשונים, אלא איסור דאורייתא, משום שזה מעשה המרגיל לערוה. בנוסף לשיטת המנהיג, גם חכמי נרבונא אסרו בשלחנות גדולים, וכך נראה מסתימת הראשונים שאסרו אכילה על שלחן אחד ולא חילקו בין סוגי השלחנות.

בשלחנות גדולים מאוד שבני הזוג גם לא יושבים כלל אחד ליד השני נחלקו הפוסקים האם הדבר מותר או אסור. ונראה שיש להתיר זאת משום שהדבר מהווה היכר.

לעומת זאת, בשלחנות גדולים שבני הזוג יושבים אחד ליד השני, יש לאסור לשבת יחד בלי עשיית היכר, מחמת המנהג.

לגבי אכילה ביחד כאשר נמצאים עם בני הזוג אנשים נוספים, נראה מדברי רש"י שסבר שגזירת חז"ל לא נאמרה אלא במקרה שבני הזוג אוכלים יחד. כך גם כתב להדיא הריטב"א. הרא"ה התיר לאכול כאשר בין בני הזוג נמצאים אנשים אחרים. הרשב"א חלק עליו בזה, אך נראה שאפשר לדחות את קושיותיו. אולם מדברי הרשב"א נראה שגם הוא סובר כדעת המנהיג, שאכילה ביחד בקערה אחת כבר אסורה מהתורה, ולכן מובן מדוע חולק על הרא"ה. יש אחרונים שרצו לבאר גם בדעת הראב"ד שאוסר מדאורייתא אכילה בקערה אחת, אך נראה שאין זו כוונתו.

להלכה נראה שיש להקל כאשר בין בני הזוג יושבים אחרים, אף אם מדובר על קטנים שאינם בני דעת, שכן זה מהווה לפחות היכר. ואם בני הזוג יושבים האחד ליד השני, יש להקל רק כאשר האחרים הינם בני דעת שיגרמו לבני הזוג להימנע מקרבה יתירה.

היתר נוסף המופיע בראשונים הוא עשיית היכר. מספר ראשונים כתבו את האפשרות לעשות היכר אף במקרה שהאכילה אסורה מעיקר הדין (בניגוד לסיעה שמתירה מעיקר הדין אכילה יחד בשלחנות גדולים והצריכו היכר רק מחמת המנהג וכדו'). בביאור דעתם נראה שסוברים שהגזירה הגיעה מהצורך לזכור את האיסור, וממילא ההיכר יכול להזכיר. ולפי זה גם ההיכר צריך להיות כזה שיכול להזכיר לבני הזוג את האיסור.

באחרונים נחלקו על מספר אפשרויות האם הן מועילות משום היכר או לא. חלק מהמחלוקות ניתן להכריע על ידי האמור לעיל, שכאשר ההיכר מזכיר הוא

יהיה מותר, ולכן למשל ניתן להקל כאשר כותבים פתק קטן. מקרה נוסף שבו נחלקו הוא האם ניתן לשים שומר, ונראה שיש להקל בזה משום שהחשש היחיד שיש בשומר הוא שמא לא ישים לב זמן קצר, אך לזה אין חשש, כי מה שאפשר לעשות בזמן קצר הוא רק אכילה יחד, שלפי רוב הראשונים הינו איסור דרבנן בלבד. בנוסף, במחלוקות נוספות שאין אפשרות להכריע מצד הסברא, יש להכריע לקולא מחמת כללי הפסיקה.